

AKADEMISK UNDERVISNING CONTRA FORSKNING

Av professor GUSTAF ÅKERMAN, Göteborg

NÄR en vetenskapsman befordras till professor, är det ju uteslutande på grund av vetenskapliga arbeten och meriter. Sedan han erhållit sin professur, är det emellertid ett helt annat slags arbeten, som falla på hans lott och ofta dominera hans nya verksamhet, nämligen den akademiska undervisningen. Man säger ofta att den vetenskapliga och den undervisande delen av en akademisk lärarens verksamhet betinga och befrukta varandra. Detta är emellertid på sin höjd en halvsanning.

Här som ofta annars får man göra en del distinktioner för att komma till ett någorlunda verklighetstroget resultat. För det första får man skilja mellan högre och lägre undervisning. Den lägre primära undervisningen, som i de flesta ämnen avser studierna t. o. m. betyget AB i kandidat- och magisterexamina, kan i stort sett inte anses vara av vetenskaplig karaktär, utan avser inlärandet av vissa grundkurser, som äro nödvändiga för att eleverna senare självständigt skola kunna bedöma den vetenskapliga litteraturen i ämnet och själva utföra någonting av vetenskaplig valör. (Grundkurser för betyget AB kunna dock ofta utföras enligt några olika huvudalternativ för att tillgodose olika studieinriktningar.) Först härefter, fr. o. m. betyget A i nyssnämnda examina, kan den egentliga vetenskapliga undervisningen sägas börja. Den får då mindre karaktären av undervisning i vanlig mening än av ett avgivande av stimulerande synpunkter från lärarens sida. Den alldeles övervägande delen av de akademiska studierna avse emellertid kunskaper för olika slags ämbetsexamina och höja sig därför inte över den nyssnämnda primära lärostadiet.

Beträffande den ovannämnda högre, verkligt vetenskapliga undervisningen är det riktigt, att den för lärarens vidkommande väl låter förena sig med hans vetenskapligt produktiva verksamhet. Hans samvaro med de studerande, som driva dessa studier, tar visserligen även den en del tid för honom, men därunder är det ej endast han som ger livgivande impulser till eleverna, utan han

mottager ofta själv sådana från dem och deras frågor och invändningar.

Helt annorlunda förhåller det sig med den primära undervisningen. Här gäller det för läraren huvudsakligen att på ändamålsenligaste sätt mata in de stipulerade grundkurserna samt att granska enkla proseminarieuppsatser. Med denna undervisning följa vidare tentamina av olika omfattning i olika ämnen. Dessa innebära bl. a., att professorn skall vara gårdvar och skilja ut de ganska talrika getterna från fåren. Till högskolorna komma nämligen utom talrika mer eller mindre duktiga studenter även ett betydande antal underhålliga sådana, som inte vunnit inträde i fackhögskolorna. Dessa måste nu genom tentamina i möjligaste mån skiljas ut även vid högskolorna, vilket är en både tids- och kraftkrävande procedur. Att tentera duktiga studenter innebär föga belastning för läraren, men tentamina med de dåliga är en både krävande och i längden något deprimerande verksamhet.

Denna primära undervisning med tillbehör erbjuder emellertid till en början ett avsevärt intresse även för den forskande vetenskapsmannen. Under sin docenttid har han mest dvalts uppe i de högre vetenskapliga rymderna. (Professor Birek i Köpenhamn sade mig en gång att en viss bok var så pass svår, att den inte passade för professorer utan blott för docenter.) Sedan docenten blivit professor, tvingas han genom den primära undervisningen ned på jorden och lär sig då ofta att en hel del problem kunna tas betydligt enklare än han förut varit van vid. Han lär sig då också att tala i ett så enkelt och naturligt språk som möjligt, vilket blir av värde även vid hans senare vetenskapliga forskning och skriftställerier. Den primära undervisningen blir sålunda till en början att betrakta som en allmännyttig andlig värnplikt.

Allt detta har emellertid sin tid, Det som den akademiska läraren ur ovannämnda vetenskapliga och pedagogiska synpunkter kan få ut ur den primära undervisningen har i allmänhet skett på fem à sex år, om han från början tagit saken allvarligt. Därefter blir denna undervisning mera enbart tids- och kraftkrävande och utan egentlig stimulans för honom. Härigenom gör den ett motsvarande intrång i hans rent vetenskapliga verksamhet och måste därför sägas bli en direkt fiende till denna. Det torde vara viktigt att framhålla och understryka detta och inte låta hela saken förbli i ett förskönande halvdunkel.

I och med att en person övergår från docent- till professorsställning, kan man under nuvarande förhållanden på grund av den pri-

mära akademiska undervisningens krav säga att han passerat sin vetenskapliga höjdpunkt. Som professor blir han vanligen under en längre begynnelsestid ganska starkt sysselsatt med att få form på sin primära undervisning. När detta arbete nått verkliga resultat, och han därefter skall fullfölja undervisningen i de uppnådda formerna, har han vanligen hunnit bli en smula till åren, och hans kvantitativa arbetsförmåga börjar härefter långsamt att minska. Samtidigt ökas vanligen elevantalet och tentamensbördan. Allt detta gör, att den lediga reserv av tid och arbetskraft, som blir kvar för hans egentliga forskning, minskar successivt ända fram till pensionsåldern. Vidare ökas ju ålderskillnaden mellan en professor och hans nya elever oavlåtligt under hela hans ämbetsstid, vilket i och för sig är ägnat att göra den primära undervisningen allt mindre givande för båda parterna.

I stort sett kan man därför säga att genomsnittskvaliteten av en professors arbete av rent yttre skäl successivt sjunker, från det han slutar att vara docent tills han får sin professorspension. Givetvis finnas icke så få undantag från detta utvecklingsschema, men i stort sett torde det dock stämma. Denna utvecklingsgång blir oftast särskilt kännbar för de vetenskapsmän, som äro bäst ägnade till forskare. Sådana personer äro vanligen mera idé- och uppslagsrika än andra, och just för dem kommer den ständigt återupprepade, tämligen likartade primära undervisningen och examinationen att kännas mera tyngande än för andra.

I nyssnämnda avseenden komma professorerna att stå i en egenomlig och ofördelaktig motsättning till ämbetsmän på andra områden. Duktiga ämbetsmän kunna vid något senare år räkna med befordran till ändå högre poster inom karriären. Man utnyttjar då deras förut samlade erfarenhet, så att de få översynen över de mera rutinmässiga arbeten, som de tidigare utfört, och befrias från att själva utföra desamma. Genomsnittskvaliteten på deras arbete stiger alltså i stort sett med åren.

För att åstadkomma något liknande inom den akademiska världen borde man bryta med den nuvarande regeln, att en professors äliggande förbli av samma slag från hans utnämning till hans avsked. Hans samlade tjänstetid borde i stället indelas i vissa etapper av inbördes ganska olikartad karaktär.

I filosofiska fakulteten med dess stora allmänna ämnen kunde etapperna lämpligen gestaltas på ungefär följande sätt. Under de första fem åren av sin ämbetsstid borde professorn på vanligt sätt själv utföra den löpande primära undervisningen, genomtänka dess

problem och söka utfinna dess brister. Vidare skall han söka få fram begåvade elever, som senare kunde lämpa sig att bli biträdande lärare.

Härefter skulle lämpligen följa en andra etapp på två, tre à fyra år, då professorn huvudsakligen skulle skriva de kompendier och läroböcker, som han på grund av den första etappens erfarenheter funnit erforderliga. Att sådana skrifter vanligen i hög grad äro behöfliga för den primära undervisningens effektivitet har jag sökt visa i min artikel »Högskolearbetets rationalisering» i den nyutkomna boken »Universiteten i en ny värld». För att kunna koncentrera sig på denna viktiga pedagogiska författarverksamhet borde professorn kunna erhålla rikligt med tjänstledighet med bibehållande av sina löneförmåner. Biträdande lärare finge då sättas in för att upprätthålla motsvarande löpande undervisning.

Under den härefter inträdande tredje etappen skulle professorn inte själv behöva utföra någon primär undervisning av betydelse. Dock borde han nog själv i början av varje läsår ge några få allmänt orienterande och animerande föreläsningar för nybörjare i ämnet. I övrigt skulle den primära undervisningen utövas av biträdande lärare, som professorn utvalt. Den skulle utföras på grundval av de kompendier och läroböcker han tidigare utarbetat samt annan av honom bestämd litteratur. Även tentamina upp till betyget AB i kandidatexamen skulle utföras av de biträdande lärarna. Allt detta skulle fordra ganska mycket pengar, men det vore synnerligen väl använda pengar.

För all denna primära undervisning skulle professorn utöva en allmän inspektion och övervakning. Han borde sålunda bevista vissa lektioner och tentamina av nya biträdande lärare och i samband därmed ge dem råd och anvisningar. Detta skulle strida mot den f. n. allmänt följda regeln, att en akademisk lärare aldrig bevistar en annan lärares lektioner eller tentamina. I fall av här angivna beskaffenhet vore dock en sådan anordning synnerligen befogad. Tid efter annan skulle professorn vidare revidera sina förut utförda kompendier och läroböcker och föra dem up to date och även i övrigt revidera kurslitteraturen. Då och då kunde han även i samråd med vederbörande biträdande lärare anordna skriftliga tentamensprov och kontrollera deras resultat och därmed hela den primära undervisningens nivå.

Under den första etappen på fem år skulle professorn sålunda utföra den primära undervisningen; under den andra etappen på två à fyra år skulle han organisera den; och under den

tredje och längsta etappen skulle han övervaka och successivt justera den. Härigenom skulle man, liksom för andra högre tjänste- och ämbetsmän, ta i anspråk professorernas organisatoriska talanger och inte tvinga dem att ständigt själva utföra den hithörande enklare rutinverksamheten.

Under den tredje etappen skulle professorerna givetvis huvudsakligen sysselsätta sig med forskning och därmed mer eller mindre sammanhängande högre undervisning. Det föreskrivna antalet lärotimmar torde då för deras del lämpligen böra nedsättas från fyra timmar i veckan till två eller tre timmar, såsom nu är möjligt vid Stockholms Högskola. Undervisningens form kunde nu också göras betydligt friare och t. ex. mest bestå av diskussion av vetenskaplig litteratur eller kritik av elevernas arbeten.

För kontrollens skull borde professorerna i denna etapp årligen avge inte alltför knapphändiga berättelser om den vetenskapliga verksamhet de under året utövat. I sista hand borde kanske universitetskanslern, personligen eller genom fackliga ombud, hålla ett vakande öga över allt detta. Härigenom skulle man motverka att professorerna alltför mycket utnyttjade sin nu erhållna fria ställning till ekonomiskt lönande privatverksamhet eller dylikt. För vetenskapsmän av mera påtaglig kvalitet skulle ju denna kontroll bli mycket litet betungande. Om åter någon professor med hänsyn till kontrollen hellre skulle vilja stå kvar vid att själv utöva den primära undervisningen, skulle detta stå honom fritt.

Genom en sådan rationell klyvning och differentiering av en professors verksamhet i olikartade perioder skulle man på ett långt effektivare sätt än nu utnyttja hans andliga krafter och förmögenheter. Detta skulle utgöra en utomordentlig vinning både för honom själv och hans elever och därmed för vetenskapen och samhället på det hela taget. Härigenom skulle man på ett fruktbart sätt komma till rätta med den nuvarande segslitna och kraftödande motsättningen mellan akademisk undervisning och akademisk forskning.

Det kan slutligen framhållas att vårt land intar en rätt unik ställning i fråga om att belasta de högre vetenskapsmännen med primär undervisning. I England och Amerika litar man för sådana ändamål helt och hållet till de s. k. supervisors och assistenter av olika slag, i Tyskland till stor del till die Privatdocenten och i Danmark till auktoriserade eller oauktorerade manuduktörer. För vetenskapens och forskningens blomstring och förkovran torde det vara nödvändigt att snart införa något liknande även hos oss.